

# Natuur.stad

DRIEMAANDELIJKS LEDENBLAD VAN NATUURPUNT ANTWERPEN STAD - JUNI 2023 - AUGUSTUS 2023 - JAARGANG 12 - NUMMER 2  
VERSCHIJNT IN MAART, JUNI, SEPTEMBER EN DECEMBER

## BOKTORREN IN ANTWERPEN STAD

**WANDELKAART  
RIVIERENHOF  
TIPS VOOR EEN  
BIODIVERSE TUIN**

Hoewel temperatuur en neerslag door een veranderend klimaat wijzigen, laten de seizoenen ons toch niet helemaal in de steek, en zo is met enige vertraging toch ook de lente weer aangebroken en wacht ons al snel de zomer. Het einde van de lente en begin van de zomer zijn voor heel wat organismen het hoogseizoen en de biodiversiteit toont zich dan -ook in de stad- weer in haar volle glorie. En hoewel je in het stadswaefsel soms misschien wat beter moet 'kijken om te zien', heeft ook de koekenstad een volwaardig ecosysteem met erg verrassende fauna en flora. We lichten er ook in dit nummer van Natuur.stad weer enkele boeiende planten en dieren uit.

Voor veel van die organismen kunnen we ook iets doen. Zo besliste de Antwerpse groendienst bv. enkele jaren geleden om een deel van het gazon rond de vijver van het Stadspark periodiek hoger te laten groeien en raad

eens: er dook een bosorchis op die gedurende vele jaren nooit de kans had gekregen om tot bloei te komen. Ook in het eigen stadstuintje is er vaak een en ander mogelijk om de biodiversiteit te verhogen. Daarover lees je in dit nummer meer.

We wensen je veel ontdekkingsplezier in de komende periode!

Koen Van Keer  
Voorzitter



## Inhoud

juni 2023 - augustus 2023 - jaargang 12 - nummer 2

Voorwoord	2
Interview Jos Moeskops	3
Hoe maak je je tuin klimaatbestendig – deel 2: biodiversiteit	4
Boktorren in Antwerpen Stad	6
Rivierenhof wordt 100	8
Wist-je-datjes over vleermuizen	10
Dodaars (Afrikaans: kleindobbertjie) ♀	11
Slangenkruid	13
Jaarlijkse Ledenbijeenkomst Natuurpunt Antwerpen Stad (NAS) 17.03.23	14
Activiteitenkalender	16

### Lokale afdeling

Natuurpunt Antwerpen Stad is de lokale afdeling van Natuurpunt, vereniging voor natuur en landschap in Vlaanderen. Het werkingsgebied omvat de delen van de districten Antwerpen (postcodes 2000, 2018 en 2060) en Borgerhout binnen de Ring en het volledige district Berchem. Lid worden betekent dat je deel uitmaakt van een grote vereniging met meer dan 130.000 gezinnen, die in Vlaanderen 25.000 ha natuurgebied beheert.

### Contact

Koen Van Keer, Boomgaardstraat 79, 2018 Antwerpen. (03-226 76 01) [info@natuurpuntantwerpenstad.be](mailto:info@natuurpuntantwerpenstad.be)

Vragen of opmerkingen kan u sturen naar: [redactie@natuurpuntantwerpenstad.be](mailto:redactie@natuurpuntantwerpenstad.be)

### Lid worden

Lidgeld per gezin: € 38/jaar. Te storten op rekeningnummer BE17 2300 0442 3321 met vermelding van je huidig lidnummer of voor nieuwe leden met vermelding van je naam en adres. Je ontvangt dan zowel het nationale tijdschrift Natuur.blad als het lokale ledenblad Natuur.stad. Bovendien krijg je korting bij aankopen in onze Natuur.winkel. Leden van Natuurpunt uit een ander werkingsgebied kunnen voor € 7 een abonnement op Natuur.stad nemen. Te storten op rekeningnummer BE60 5230 8051 9270 met vermelding van je lidnummer, naam en adres.

### Giften

Donateurs storten een extra bijdrage bovenop hun lidgeld. Vanaf € 40 per kalenderjaar krijg je een fiscaal attest. Storten kan op BE56 2930 2120 7588 met vermelding 'Wolvenberg – projectnummer 7743'.

**Natuur.stad** is het driemaandelijks ledenblad van Natuurpunt Antwerpen Stad. Gedrukt op een alcoholvrije pers met inkt op vegetale basis door Drukkerij Gazelle. Oplage: 3100 exemplaren.

**Redactie:** Christiane Lobbstaël, Ria Van Bastelaere, Monique Van Dousselaere, Graziella Van Eylen, Koen Van Keer, Marc Van Outryve, Minne Verlinden, Johan Wyckmans.

**Layout:** Kolja Aertgeerts, Peter Kluppels

# Interview Jos Moeskops

Tekst: Marc Van Outryve

Ruim 6 jaar zette Jos zich in bij Natuurpunt Antwerpen Stad (NAS) als verantwoordelijke voor het werkveld educatie. Hij organiseerde de gidsbeurten en cursussen in onze afdeling. Nu beëindigt hij dit bestuursmandaat. Tijd voor een hartelijke babbel.

## Hoe ontstond je interesse voor de natuur?

Reeds als kleine jongen ravotte ik in de ongerepte natuur van mijn geboortedorp Beerse. Ik hield van de natuur, zonder de naam van elk plantje of kevertje te kennen. Vroeger spitsten natuurverenigingen zich toe op natuurstudie. Nu wordt het plaatje veel breder bekeken, in het kader van biodiversiteit, ecologie en klimaat. Ik zag het belang in van het natuurgebied 'Wolvenberg', een heerlijke brok wilde natuur midden in de stad. In de jaren 1990 stonden we, samen met bezieler Erik Molenaar en een handvol enthousiaste vrienden, aan de wieg van de erkenning ervan als natuurreservaat.

## Wanneer werd je vrijwilliger bij NAS?

In 2017 werd ik bestuurder bij NAS, op vraag van onze toenmalige voorzitter Rit Van Damme. Als natuurgids coördineerde ik de organisatie van gidsbeurten en cursussen. Het bleek een opgave om steeds een beschikbare natuurgids te vinden voor de vele gidsbeurten. Ik sprong ook zelf in, wanneer nodig. Ik probeer steeds bij het gidsen een boeiend verhaal te brengen, waarin de samenhang van alles wat leeft in de natuur duidelijk wordt.

## Hoe zie je Antwerpen als een groene stad?

Een stad blijft een stad. Er is hier een grote bevolkingstoename, met druk op de huisvesting. Sluitende en duurzame afspraken met projectontwikkelaars zijn broodnodig. Gelukkig is er nu meer aandacht voor open ruimte in de stad en ontharding. In

het Oosterweelproject is een groene overkapping gepland, met een doorlopende ecologische corridor tussen de verschillende projectzones. De overlast van auto's moet beter worden aangepakt. Deelauto's behoren tot de oplossing. Ik ben een fervent fietser, ook stichtend lid van de Fietsersbond Antwerpen. Mij moet je dus niet overtuigen om de auto in de stad op stal te laten.

## Een oproep om vrijwilliger te worden bij NAS?

We hebben steeds vrijwilligers tekort. Bij NAS is groepsvorming essentieel voor een goede samenwerking. Meer jongeren als vrijwilliger aantrekken en opleiden blijft de boodschap, ook al wonen ze niet vlakbij. De volgende jaren zal het tekort aan natuurgidsen toenemen, zeker wanneer ons Natuurhuis wordt geopend en we meer schoolaanvragen voor gidsbeurten zullen krijgen. Hopelijk kunnen we geïnteresseerde leraren met een basiskennis van de natuur opleiden om zelf eens hun klas rond te leiden in de Wolvenberg.

## Wil je aan dit alles nog iets toevoegen, Jos?

Ik zou hier speciaal onze voorzitter Koen willen bedanken, die er in slaagt onze NAS-beleidspunten aan de overheid uit te leggen en ze in samenwerking met die overheid te laten uitvoeren. Als besluit: Natuurpunt heeft geen macht, wel een grote invloed op de publieke opinie. Dat geeft ons moed voor de toekomst. ■



Jos Moeskops bij afscheid van het NAS-bestuur (foto: Johan Wyckmans)

# Hoe maak je je tuin klimaatbestendig

## deel 2: biodiversiteit

Tekst: Chiara Bruckner

In het vorige nummer van Natuur.stad gaven we enkele tips om je tuin klimaatbestendig te maken op vlak van water. Tuinen vormen namelijk een groot potentieel in de strijd tegen klimaatverandering. In dit tweede en laatste deel focussen we op de overige tips om je tuin klimaatproof te maken.



Duizendblad met rouwende gouden tor (foto: Pixabay-Stefan)

### TIP 1: Leg een ecologische vijver aan

Eén van de tips in het vorige artikel ging over het aanleggen van een vijver in functie van infiltratie. Deze vijver kan je bovendien ook ecologisch inrichten. Een tuinvijver moet niet groot zijn, zelfs een kleine vijver zorgt al voor extra leven. Je kan bijvoorbeeld enkele stenen in de vijver leggen om dieptever verschillen te creëren. Zo'n steen kan je best ook aan de rand plaatsen, zodat dieren makkelijk in en uit de vijver kunnen. Ook kan je enkele waterplanten in je vijver plaatsen. Drijfplanten zoals waterlelies zorgen voor schaduw, zuurstofplanten zoals aarvederkruid kan je in de diepste delen van je vijver aanbrengen. Op de stenen kan je werken met moerasplanten zoals dotterbloem. Het is vooral cruciaal dat je inheemse waterplanten gebruikt. Heel wat waterplanten die in de handel

te krijgen zijn, zijn immers invasief en veroorzaken enorme problemen wanneer ze in onze wateren terecht komen.

### TIP 2: Plant droogtebestendige planten

Het is slim om, als je je tuin klimaatbestendig wil maken, planten te gebruiken die beter tegen droogte kunnen. Voorbeelden zijn vetplanten, verschillende grassoorten en kruiden. Ook hier is het belangrijk om bij voorkeur voor inheemse soorten te kiezen. Verder is het een kwestie om slim om te gaan met je tuininrichting. Hiervoor moet je je tuin goed kennen: waar is het zonnig of eerder schaduwrijk in je tuin? Zet daarom dorstige planten in een schaduwrijk hoekje. Bodembedekkers zijn ook interessant, ze verkoelen de bodem en beschermen de bodem tegen uitdroging. Een gelijkaardig effect krijg je als je de onbedekte bodem tussen je planten bedekt met schorsnippers of compost.

### TIP 3: Laat het gras maar groeien

Door niet te maaien, verhoog je de diversiteit aan planten wat belangrijk is voor heel wat dieren in je tuin. Maar langer gras heeft ook een warmte-regulerende functie. De lange grassprietten vormen een parasol die de bodem schaduw biedt. Als je dan toch beslist om je gras te maaien, laat het maaisel dan liggen. Zo kan er meer organische koolstof in de bodem komen, wat op zijn beurt zorgt dat het water beter kan infiltreren.

### TIP 4: Help de dieren in je tuin een handje

De klimaatverandering gaat ook nadelige gevolgen hebben voor heel wat dieren en planten. Via enkele maatregelen kunnen we de dieren in onze tuin een handje helpen. Vaak komt het op hetzelfde neer: voldoende voedsel, een schuilplaats en nestgelegenheid.

De vogels in je tuin kan je helpen door een nestkastje te hangen en drinkwater te voorzien. Ook zullen er meer vogels naar je tuin komen als ze een plaats hebben om te schuilen in hagen of struiken.



Stenen aan de rand van de vijver helpen dieren (foto: Pixabay - Marc Pascual)

De insecten kunnen je hulp ook gebruiken, het gaat namelijk niet goed met heel wat vlinders, bijen en kevers. Plant daarom waardplanten, dit zijn planten die organismen nodig hebben om te groeien en te ontwikkelen. Een goede waardplant is de brandnetel, waarop heel wat vlinders hun eitjes leggen en waar de rupsen van eten. Plant ook planten die veel nectar produceren (bv. duizendblad) en laat dood hout en bladeren liggen.

Ook voor de zoogdieren in je tuin (bv. eekhoorns en egels) voorzie je best genoeg nest- en schuilgelegenheden zoals

houtstapels of takkenhopen. Zoogdieren hebben ook graag tuinen met veel variatie en verschillende voedselbronnen. Zorg ervoor dat dieren zoals egels in je tuin geraken, door bijvoorbeeld een egelpoortje in je omheining te voorzien.

Om amfibieën naar je tuin te lokken zijn vochtige plaatsjes en water belangrijk. Je ecologische vijver kan je extra amfibie-vriendelijk maken door geen vissen in je vijver te plaatsen, voldoende (inheemse) onderwatervegetatie te planten en genoeg variatie in diepte te voorzien. ■

## Hulp gezocht voor zomercampagne

Meer dan 130.000 gezinnen zijn lid van Natuurpunt (waarvan meer dan 3.000 in onze lokale afdeling Antwerpen Stad). Zij helpen ons de prachtige Vlaamse natuur te beschermen. En we willen blijven groeien. Hoe meer leden, hoe luider onze stem! Daarom organiseren de Antwerpse Natuurpunt-afdelingen deze zomer een ledenwerfcampagne.

Ook jij kan tijdens deze campagne helpen om Natuurpunt te doen groeien.

- De eerste twee weken van augustus gaan we eenmalig een uitnodigingsbrief bussen in een aantal stadswijken. En we hebben jouw hulp hierbij nodig!

- Help deze zomer mee als vrijwillige ledenwerver op activiteiten. In de GRATIS workshop ledenwerving krijg je concrete tools om aan de slag te gaan. Wanneer? 28 juni 2023. Waar? 't Oud Kapelleke (Ferdinand Coosemansstraat 127, 2600 Antwerpen). Uur? 19u30.

Ben je geïnteresseerd om:

- leden te werven op activiteiten en/of
- de workshop ledenwerving te volgen of
- brieven te bussen

Laat het weten aan

[johan.wyckmans@natuurpuntantwerpenstad.be](mailto:johan.wyckmans@natuurpuntantwerpenstad.be)

Wij hebben er alvast zin in. Jij ook?

# Boktorren in Antwerpen Stad

Tekst: Koen Van Keer

Ze zijn geliefd bij verzamelaars omwille van de lange antennes aan hun kop (die doen denken aan de gekromde hoorns van bokken) en omdat ze vaak groot en/of mooi gekleurd zijn. Door anderen worden deze kevers dan vaak weer verfoeid omwille van de schade die sommige soorten aanbrengen aan hout.



Gewone distelboktor (foto: Henk Wallays)

Maar zoals vaak in de natuur is het verhaal genuanceerd. Heel wat boktorren hebben geen lange antennes, zijn niet opvallend gekleurd en veroorzaken ook geen schade aan menselijke bouwwerken.

Wel zijn alle boktorren planteneters. De larven leven meestal in ziek of dood hout, maar er zijn er ook heel wat die zich in stengels van kruiden ontwikkelen. Ze lijken in niets op de volwassen kevers. Eigenlijk hebben ze meer weg van potenloze maden. De volwassen kevers bezoeken dikwijls bloemen en eten daar stuifmeel, maar er zijn ook soorten die hars, schors, bladeren, naalden of dennenappels eten. De kevers leven in die volwassen toestand maar één tot drie weken en planten zich dan voort.

Nogal wat soorten zijn vooral actief in de zon. Als je boktorren in levende lijve wil zien, kan je op zonnige dagen dus bloemen (vaak schermbloemigen) gaan bekijken. De meeste boktorren kunnen goed vliegen, wat handig is voor het vinden van een partner, maar ook van bloemen of de juiste waardplant voor de larve.

## Antwerpse soorten

Kevers zijn de soortenrijkste insectengroep. Er zijn wereldwijd ongeveer 400.000 soorten gekend, maar alle schattingen zeggen dat het werkelijke aantal kevers op onze planeet een veelvoud hiervan is. In onze afdeling zijn ze nochtans slecht onderzocht. Dat blijkt ook uit het aantal boktorren dat in ons

werkingsgebied gemeld is, nl. 18. Toch is dat voldoende om al behoorlijk wat diversiteit te tonen, want de meeste mensen kennen zelfs niet één soort boktor.

Eén van mijn persoonlijke favorieten is de **gewone distelboktor**. Een algemene, maar elegante soort met halflange antennes die doorgaans in de lente en zomer te vinden is in allerlei ruigtes en dus in onze afdeling vooral in de ringzone gespot is. Daar wordt ze aangetroffen op de planten waarin de larven zich ontwikkelen en dat zijn o.a. gewone agrimonie, brandnetel, verschillende schermbloemigen en jawel... distels. Bij gevaar laat de kever zich vaak vallen.

De **kleine wespenboktor** is een fascinerende soort die zowel in zijn gedrag als uiterlijk een wesp nabootst. Dat is efficiënt om aanvallers zoals insectenetende vogels af te schrikken. Van mei tot juli is de kever te vinden op stammen en twijgen en regelmatig ook op bloemen. De larven leven in verschillende loofhoutsoorten en soms in houten paaltjes. In Antwerpen



Gewone borstelboktor (foto: Gerd Dossche)



Kleine wespenbok (foto: Paul & Marianne Wouters-Horemans)

Stad op verschillende locaties gevonden, maar het vaakst in Wolvenberg.

In Midden-Europa leeft slechts één soort **vuurboktor**. Van april tot juni is de kever te vinden op de gekapte stammen en stronken van de broedbomen (dus waar de larve zich in ontwikkelt). Dat is in het geval van deze kever vaak eik, maar soms ook andere loofbomen. In vroege stadia leeft die larve onder de schors, maar om te verpoppen knaagt ze zich tot 6 cm diep in het dode hout. Deze soort is verspreid over de binnenstad gevonden.

Eén van de algemeenste boktorsoorten, maar daarom niet minder mooi of interessant, is de **geringelde smalboktor**. De geel-zwarte tekening op de dekschilden is weliswaar variabel, maar toch is de soort meestal goed herkenbaar. Van mei tot augustus is de kever te vinden op bloemen, meestal schermbloemigen.

De larven overleven in verschillende loofboomsoorten, maar soms ook in sparren. In principe is dit een soort van min of meer beboste omgevingen en het valt op hoe de geringelde smalbok pas vanaf mei 2020 in onze afdeling gemeld wordt, maar sindsdien wel op 17 gelegenheden gemeld werd via waarnemingen. be. Voorlopig wel enkel gezien in de ringzone.

## Zeldzaam

Er zijn ook enkele zeldzamere boktorsoorten gevonden in onze afdeling, zoals de **gewone borstelboktor** op Wolvenberg. Ook de **kleine nevelboktor** staat te boek als zeldzaam. Die is gevonden in het bermenlandschap van de ringzone. En we mogen zelfs een zeer zeldzame soort afvinken voor de Natuurpuntafdeling Antwerpen Stad, nl. de **gouden bloesemboktor**. De soort werd in 2021 voor het eerst vastgesteld in ons natuureservaat Wolvenberg.

## Schade

De meeste boktorsoorten zijn onschadelijk voor de mens en zijn zelfs van nut bij de opruiming van organisch afval door houtverrotting te versnellen. Enkele soorten kunnen echter wel eens schade berokkenen aan menselijke constructies of meubels. De bekendste is waarschijnlijk de **huisboktor**. De larve van deze kever leeft vaak in verwerkt naaldhout en kan daar zelfs tot 12 jaar lang gangen knagen, zonder echter uitwendige sporen achter te laten. De ovale vlieggaten waarlangs de volwassen kevers het hout verlaten, zijn de eerste zichtbare tekenen van hun aanwezigheid, maar een knagend geluid op warme dagen geeft ook een goede indicatie.

## Striduleren

Nogal wat boktorsoorten kunnen geluid maken door harde geribbelde lichaamsstructuren tegen mekaar te wrijven. Dat doen ze bv. wanneer ze worden vastgepakt en het dient dus vermoedelijk om de aanvaller (bv. een insectenetende vogel) te laten schrikken. Bij grotere boktorren is het geluid duidelijk hoorbaar voor de mens. Of het raspende geluid ook nog een andere functie heeft dan 'verdediging' is niet duidelijk.

## Op onderzoek

Hoewel kevers dus de soortenrijkste insectengroep vormen, zijn ze in onze afdeling weinig onderzocht. Nochtans zou het nuttig zijn te weten welke soorten kunnen overleven in het dichtbebouwde stadswefsel van Antwerpen. Bij deze doen we dan ook een oproep: ga op onderzoek en meld zo veel mogelijk keversoorten in Antwerpen Stad via de gratis app Obsidentify. Veel ontdekplezier! ■



Vuurboktor (foto: Toon Spanhove)

# Rivierenhof wordt 100

Tekst: Ria Van Bastelaere

Het Rivierenhof is het oudste provinciale domein van België. Het heeft een rijke geschiedenis die teruggaat tot de 15e eeuw toen het een boerderij was. In de loop der tijden wisselde het regelmatig van eigenaar. Tot de provincie Antwerpen het kocht in 1921 en het in 1923 openstelde voor publiek. Nu is het een ideale plaats voor een dagje ontspanning met het gezin of gewoon een rustige wandeling, maar ook de natuurkenner vindt hier zijn gading in de diverse fauna en flora.

## Huidige domein

De provincie breidde het domein uit tot meer dan 130 ha en er werden verschillende attracties en voorzieningen toegevoegd. Tegenwoordig biedt het Rivierenhof veel faciliteiten: wandel- en fietspaden, speeltuinen, sportvelden, een openluchttheater, een kinderboerderij, enz. Er zijn ook regelmatig evenementen,

zoals concerten, festivals en tentoonstellingen. Het park is het hele jaar geopend en de toegang is gratis.

Het Provinciaal Groendomein viert dit jaar zijn 100ste verjaardag. Dat wordt samen met de bezoekers gevierd door tal van activiteiten. Het volledige programma staat op [www.100jaar-rivierenhof.be](http://www.100jaar-rivierenhof.be).

## Fauna en flora

Het park heeft een rijke variëteit aan bomen en struiken. Rond de spiegelvijver vind je mooie beukendreven.

Er is een gedeelte waar de natuur schijnbaar zijn gang kan gaan. De wandelpaden aan de waterkant zijn hier afgezoomd met adderwortel en moerasspirea en waterminnende boomsoorten zoals wilg, zwarte els, zwarte populier, kornoelje en moerascipres. Vogelsoorten zijn er in overvloed: van het kleine goudhaantje over het roodborstje en de houtduiven tot de grote kraai. De specht hoor je regelmatig roffelen en nu en dan zie je een boomklever op de stam van een boom lopen.

## Collectietuinen

Het Rivierenhof herbergt verschillende collectietuinen waar vele variëteiten van een bepaalde plantensoort zijn bijeengebracht. Met een rozentuin, een arboretum, een azaleatuin, een coryletum (hazelaars), een Keltische bomenhoroscoop en een pinetum (naaldegewassen) is het Rivierenhof een park vol biodiversiteit en levend erfgoed.

## Wandelen

Je kan uiteraard op eigen houtje rondwandelen. Maar er zijn ook bewegwijzerde routes.

De 'algemene wandeling' brengt je langs alle mooie hoekjes. Start aan Kasteel Rivierenhof, Parkweg, Deurne. Lengte ongeveer 4 km. Aangeduid met een rood icoon.

'Bomen uit verre streken' loopt langs opmerkelijke uitheemse bomen. Start aan infopunt Domeinwacht, Turnhoutsebaan 246, Deurne. Volg de pijltjes met het groene wandelicoon.

Het 'bladwijzerpad' gaat op zoek naar algemene boomsoorten aan de hand van afbeeldingen van bladeren. Start aan Kasteel Rivierenhof, Parkweg, Deurne. Lengte 2,4 km. Aangeduid met een blauw icoon.

Voor deze drie wandelingen kan je een brochure met plattegrond afhalen aan de infobalie van de domeinwachters, Turnhoutsebaan 246, Deurne.

Je kan ook verschillende digitale wandelingen downloaden via de gratis app [izi.travel](https://www.izi.travel). Een greep uit het aanbod:

- Historische wandeling 'De Familie Cogels in het Rivierenhof'.
- Rozenroute Rivierenhof.
- Vertelwandeling 'De Gouden Vogel in het Rivierenhof'. Ontworpen en ingesproken door het vertelteam van het Sprookjeshuis en gericht op families met kinderen vanaf 4 jaar.

Meer informatie en meer wandelingen vind je op de website <https://www.provincieantwerpen.be/aanbod/dvt/rivierenhof/wandelen-en-fietsen.html>.

Je kan ook deelnemen aan een van de **themawandelingen**. Een domeinwachter gidst dan een natuurwandeling rond een specifiek thema. Deelnemen is gratis, wel vooraf verplicht inschrijven. Raadplaag de kalender: <https://www.provincieantwerpen.be/aanbod/dvt/rivierenhof/kalender-rivierenhof.html>.

Wil je **met een groep** van maximum 24 deelnemers komen wandelen onder begeleiding van een gids? Dat kan, na het maken van een reservering. Meer info: <https://www.provincieantwerpen.be/aanbod/dvt/rivierenhof/aanbod-voor-groepen/wandelingen-op-aanvraag.html>



De Bomen uit Verre Streken-wandeling loopt langs dit citroenboompje



De fuut is een van de vele vogels die je in het Rivierenhof kan aantreffen (foto: Bart Moons)





500 m

- |                 |                      |                     |  |
|-----------------|----------------------|---------------------|--|
| Doolhof         | Schaduwtuin          | Kasteel Rivierenhof | <b>BEWEGWIJZERDE WANDELROUTES</b>  |
| Bomenhoroscoop  | Rozentuin            | Kasteel Sterckshof  | 4 km   |
| Calisthenics    | Azaleatuin           | Modelspoorbaan      | 2,6 km   |
| Minigolf        | Amerikaanse Tuin     | Verkeerstuin        | 2,4 km   |
| Sprookjeshuis   | Pinetum              | Bus                 |  |
| Speeltuin       | Coryletum            | Tram                |  |
| Arboretum       | OLT Openluchttheater | Velo station        |  |
| Horeca          |                      |                     | <b>SPORTCLUBS</b>  |
| Informatie      |                      |                     | RAPID  |
| Parking         |                      |                     | SAVA   |
| Toiletten       |                      |                     | Meeuwen  |
| Kinderboerderij |                      |                     | TC Ruggeveld   |
|                 |                      |                     | AKC  |
|                 |                      |                     | ATBS   |
|                 |                      |                     | <b>DIGITALE WANDELROUTES</b>   |
|                 |                      |                     | <a href="http://www.provincieantwerpen.be">www.provincieantwerpen.be</a> wandelen en fietsen Rivierenhof |

# Wist-je-datjes over vleermuizen

Tekst: het JoNAS-team

Niets zo fijn als warme zomeravonden. Dan kan je lekker lang buiten spelen! Misschien zelfs tot het donker wordt. En als je dan naar boven kijkt, zie je ze fladderen... vleermuizen.

## WIST JE DAT

- er ongeveer 23 soorten vleermuizen in België leven? Sommige hebben grote oren of grappige neuzen.
- de vleermuis het enige zoogdier is dat kan vliegen? De vleermuis heeft een vlieghuid tussen zijn lange vingers.
- vleermuizen in België graag insecten lusten? Ze gaan 's avonds en 's nachts op jacht naar insecten. Ze gebruiken vooral hun oren om goed te kunnen jagen! Als ze vliegen, roepen ze heel de tijd. Het geluid weerkaatst op voorwerpen in de nabijheid. Deze weerkaatsing (echo) vangt de vleermuis op met zijn oren. En zo weet de vleermuis perfect waar dat lekkere insect is. Dit wordt echolocatie genoemd.
- mensen het hoge ultrasone geluid dat vleermuizen maken niet kunnen horen? Als we een speciaal apparaat (batdetector) gebruiken, kunnen we vleermuizen wel horen.
- vleermuizen vanaf oktober tot april een winterslaap houden in ijskelders of forten of...? Hun temperatuur daalt dan tot 1°C boven de omgevingstemperatuur. Hun ademhaling vertraagt tot 1 à 2 keer per minuut. Ze worden soms wakker om te drinken. Vleermuizen stellen hoge eisen aan hun winterverblijfplaats: constante temperatuur tussen 2 en 10°C, hoge vochtigheidsgraad want anders drogen ze uit, absolute rust en vorstvrij.

Dwergvleermuis (foto: Hugo Willocx)



- de zomerverblijven donkere, droge zolders, holle bomen, spouwmuren,... zijn? Of dat mannetjes en vrouwtjes in de zomer apart leven?
- vanaf half mei de vrouwtjes van 1 soort gaan samenpakken in de zogenaamde kraamkolonie? Ze hebben het gezellig met zo'n 15 tot 500 dames onder elkaar. De vrouwtjes krijgen in juni 1 jong dat 4 weken wordt gezoogd. Half juli vliegen de jongen voor het eerst uit.



Watervleermuis (foto: Hugo Willocx)

- de gewone dwergvleermuis de meest voorkomende soort is in België? Hij is ongeveer 36 tot 51 mm lang en past in een luciferdoosje. Als hij vliegt is zijn spanwijdte 24 cm (dit is dus van vleugelpunt tot vleugelpunt). Hij is een echte slokop. Hij kan tot 300 insecten per nacht vangen en opeten!
- de watervleermuis het liefst boven water jaagt? Hij eet vooral schietmotten en vliegen.
- vleermuizen behoorlijk oud worden ook al zijn het kleine dieren? De mopsvleermuis kan 20 jaar worden. En de watervleermuis zelfs 40 jaar.
- vleermuizen beschermde dieren zijn? Er mag dus niet op gejaagd worden. Hun verblijfplaatsen zijn ook vaak beschermd.
- in verschillende landen in Europa er tijdens de nacht van de vleermuis veel aandacht gegeven wordt aan dit vliegend zoogdier? Dit evenement gaat telkens eind augustus door. Neem een kijkje op de website van Natuurpunt om te zien waar en wanneer je mee op stap kan met een natuurgids om vleermuizen te gaan spotten en te horen met een batdetector. ■

# Dodaars (Afrikaans: kleindobbertjie) ♀

Vertaald uit het Dodaars door Ed van Boxel

Dat verrast mij! Dat u belangstelling voor mij hebt. Normaal word ik totaal over het hoofd gezien. Had u trouwens al ooit van mijn naam gehoord? Nee, hè! Nochtans speelt mijn leven zich ook in Vlaanderen af. En dus ook in Antwerpen.

Ik ben een donkere en onopvallende watervogel. Heel erg schuw. En erg klein: zelfs als ik 'groot' ben, ben ik nog iets kleiner dan een waterhoentje. Ik ben zo rond als een dobbertje en heb geen staartje of wat daarvoor mag door gaan. Wel toon ik bij droog weer graag mijn bol donzig kontje.

## Vinnige man

In ondiepe plassen, meren en vennen bouwen mijn man en ik in de lente een nest op een hoopje bijeen gesleepte natte plantenslierten. Liefst verborgen in het riet of tussen waterplanten. Tussen april en augustus leg ik een of twee keer 4 tot 6 eieren. Om beurten broeden we die uit. Trouwens - die man van mij! Dat moet ik effe kwijt, die is ontzettend vinnig: hij zit zelfs grotere vogels achterna als die ook maar in de búurt van ons nest durven komen!

## Schattige jongen

Na 3 weken zijn onze kuikens het beu in hun ei. In feite is het voedsel binnen het ei verbruikt, wordt het krap, de lucht is op en ze willen vrijuit ademen. Dan begint de een na de ander de eierschaal van binnenuit met zijn snaveltje kapot te timmeren en kruipen ze eruit. Hun bekjes hebben daartoe een verharde punt. Zodra ze op adem zijn gekomen beginnen ze al rond te scharrelen, te watertrappen en te bedelen om eten. Onze jongen zijn dan pieppiep klein: een bolletje dons met bekje, oogjes en twee pootjes.

Wij, de ouders beginnen dan aan de drukste tijd van ons leven. Rinkebaan duiken wij in hoog tempo naar voedsel: waterinsecten en hun larven, waterslakjes, mosseltjes, vleesjes die uit overhangende bomen vallen en wat later: visjes zoals stekelbaarsjes. Intussen moeten we het luchtruim in de gaten houden voor onraad. Na een waarschuwingssignaal rennen ze naar pa of ma, of laten zich – op hun kopje na – onder water zakken. Maar al zit er nog zo weinig vlees aan, een pluizenbolletje is gauw opgeslokt. En die verschrikkelijke

reigers: een nachtmerrie. Die kunnen al opvliegend zo'n bestje grijpen. Dat is ons lot. We beginnen ongeveer met 4 jongen en de een na de ander verdwijnt. Met steeds die korte verdrietmomentjes.

## Uitstekende duikers

Wij zijn wel duikexperts! Daar is ons lijf op ingericht: onze poten staan helemaal aan het achtereind van ons lichaam. Met een halve salto zitten we zo onder water. Maar wij kunnen helaas niet op het land lopen.

Met het nekje iets vooruit haasten we ons schokkend over het water. Om de haverklap duiken we in een flits onder water, na nog gauw met onze krachtige dekveren de lucht uit onze dons te hebben geperst. Het is altijd raden of en waar we weer boven komen. Maar onze jonkies worden niet teleurgesteld.

## Afspraak aan de Brilschans

In de herfst vliegt ons gezin naar plassen en watertjes in het buitengebied. In maart - april, zoeken we weer onze vaste stek in Antwerpen op, bijvoorbeeld de Brilschans. Ontdek je onze jongen? Meteen tellen! Datum en plaats opschrijven, en volgend jaar vergelijken. Met een beetje geluk zie je ons rondvaren met de kuikentjes op onze rug, lekker warm tussen de veren met hun nieuwsgierig kopje er bovenuit.

## Zomer- en winterkleed

Als je goede ogen hebt of een verrekijker, dan zie je dat wij in ons zomerkleed best wel mooi zijn. Een roodbruine voorhals, spits bekje, en aan de snavelbasis een witte of lichtgele vlek. Onze donsjongen hebben dikwijls een gestreept wit-zwart kopje. In de winter dragen we ons winterkleed, maar dan toeven we niet in de stad maar op de grotere plassen. Onze kruin en ons lijf zijn dan grijs/bruin, van onder zijn we grauwwit tot crèmekleurig.

Komt dat zien!

Dodaars (foto: Bert Van der Krieken)





# Slangenkruid

Tekst: Marc Van Outryve

Een van onze mooiste zomerbloeiers is het slangenkruid. Eerst zijn de bloemen rood, nadien lilapaars en felblauw.

## Iets met slangen?

Waarom juist de naam slangenkruid? Wanneer je een volwassen bloem aandachtig bekijkt zie je een flink uitstekende stijl, met gaffelvormig gespleten top. Als van een slangentong.

Vroeger meende men dat het uitzicht van een plant aangaf bij welke ziekte ze kon worden toegepast. Deze 'signatuurleer' heeft evenwel geen wetenschappelijke basis. Zo dacht de lijfarts van keizer Nero in het antieke Rome dat de wortel van

naar boven. Dan verwijdt de bloemkroon plotseling, zodat ook de grootste hommels gemakkelijk met hun kop en een deel van hun borststuk bijna geheel in de bloem passen.

De meeldraden steken ver uit de afstaande kroonbuis. De helmknopjes, die opspringen als de bloem opengaat, keren hun met stuifmeel bedekte zijde naar boven. Elk insect dat er zich neerzet, krijgt een pakje stuifmeel aan zijn pootjes of onderzijde. De stijl van die bloem groeit pas later uit en steekt dan nog verder uit dan de meeldraden. Wanneer insecten daar aanvliegen, beladen met stuifmeel van jongere bloemen, zorgen ze voor kruisbestuiving. En die voortplanting is van levensbelang.



Slangenkruid in bloei (foto: Erik Verberckt)

slangenkruid hielp tegen slangenbeten. Je moest er wel een flink glas wijn bij drinken... Intussen weten we dat de plant giftige alkaloiden bevat en dus best niet gegeten wordt.

## Een plant die van de stad houdt

Je kan het inheems slangenkruid in Antwerpen aantreffen op haven- en industrieterreinen, braakliggende bouwplaatsen en langs spoorwegen. De plant houdt van open zonnige plekken, met schrale kalkminnende grond. Wanneer de begroeiing dichter wordt, verdwijnt ze. In de vrije natuur vind je haar in de duinen en ook op rotsen. Slangenkruid is stekelig behaard, wat beschermt tegen de zon. De plant overleeft als rozet en is meestal tweejarig.

Het verwante weegbreeslangenkruid is een opkomende mediterrane soort, hier beland via reisverkeer, of door inzaaiing. De grondbladeren zijn breder en de bloemen groter (tot 3 cm).

## Ideale nectarbron

De nectarrijke bloemen van slangenkruid worden door meer dan 70 insectensoorten bezocht, vooral bijen, hommels, zweefvliegen en vlinders. De slangenkruidbij en de zwaluwbij bezoeken praktisch alleen deze plant. Het is overigens ook een waardplant van de distelvlinder. De kroonbuis van het slangenkruid vertoont twee langwerpige lichte vensters, die als honingmerk gelden. Ze helpen de insecten op weg om de lekkere nectar te vinden. Deze wordt door de vlezige voet van het vruchtbeginsel afgescheiden en in de kroonbuis beneden geborgen.

Al die bezoekende insecten zorgen voor de bestuiving, hoe sterk zij ook in grootte verschillen. In de bloemen staat het nauwste deel van de bloemkroon, dat de nectar bevat, schuin



Slangenkruid, bloem bovenaan met uitstekende gesplitste stijl (foto: Fabienne Dierge)

## SLANGENKRUID

<b>Wetensch. naam</b>	<i>Echium vulgare</i>
<b>Familie</b>	Ruwbladigen
<b>Voorkomen</b>	zonnig braakland; duinen
<b>Hoogte</b>	20-100 cm
<b>Bladeren</b>	lancetvormig; borstelharen
<b>Bloemen</b>	eerst rood, dan lilapaars tenslotte felblauw; nectarrijk
<b>Bloei</b>	juni-september
<b>Vruchtjes</b>	2 mm lang, eirond, getand
<b>Verspreiding</b>	zaadjes, via de wind of dieren

# Jaarlijkse Ledenbijeenkomst Natuurpunt Antwerpen Stad (NAS) 17.03.23

Tekst: Marc Van Outryve

Algemene ledenvergadering 17 maart 2023 (foto: Johan Wyckmans)

Een mooie lenteavond, een talrijke opkomst, enthousiaste leden, een veelbelovende voordracht en een gezellig kader. Het is een toffe ledenbijeenkomst geworden, op vrijdag 17 maart II. in de kelders van De Groene Waterman te Antwerpen.

Onze voorzitter Koen Van Keer startte met een overzicht van het huidig en toekomstig beleid van NAS, nadien belichtte hij het beheer van ons natuureservaat Wolvenberg en de activiteiten van onze vogelwerkgroep De Stadsmus en onze plantenwerkgroep Fonas. Jos Moeskops bracht zijn jaarverslag van het werkveld educatie, met de succesvolle gegidste natuurwandelingen en cursussen. In de toekomst zal Marc Andries dit coördineren, hij stelde zichzelf en zijn plannen voor. Onze vicevoorzitter Johan Wyckmans liet ons nagenieten van de vieringen van het 10-jarig bestaan van onze afdeling, in 2022 op 10 verschillende stadslocaties. Hij toonde ook de realisaties van het werkveld communicatie, met Christiane Lobbstaal als medecoördinator. Tenslotte slaagde onze penningmeester Ludwig Van den Eynde erin ons te boeien met zijn financieel jaarverslag. "We sluiten 2022 af met een klein tekort, maar dit is merkkelijk kleiner dan het begrote

tekort", besloot hij glimlachend. Met vlag en wimpel werden alle bestuurskandidaten gekozen. Jos werd uitvoerig bedankt voor zijn 6 jaar inzet als bestuurder, hij blijft graag vrijwilliger.

De prachtig geïllustreerde voordracht van Koen 'Verrassende natuur in Antwerpen Stad' werd de kers op de taart. We hebben gelukkig (nog) heel wat soorten en biodiversiteit in onze stad, ook niet aan de mens gebonden soorten. Aan ons om er zorg voor te dragen.

Daar kon op getoost worden! ■



**Natuurwandelingen in het  
Antwerpse door de VMBA  
(Vereniging voor Milieueducatie  
Provincie Antwerpen)**

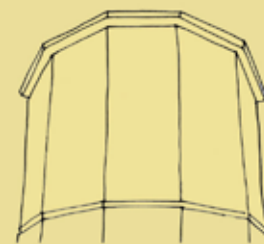
**03/06/2023**, 14u. Groene sproeten in de omgeving.  
Hof van Leysen (Speelplein schuin over kerk  
Markgravelei, Antwerpen)

**10/06/2023**, 14u. Daar heb je niet alleen beelden te  
bewonderen, ook bomen. Middelheim  
(Terras Middelheim, Middelheimlaan 61, Antwerpen)

**18/08/2023**, 20u30. Nachtleven. Te Boelaerpark  
(Hoek Karel van de Woestijnelei - Karel de Preterlei,  
Borgerhout)

**16/09/2023**, 14u. Komt de herfst? Nachtegalenpark  
(Parking Den Brandt, Beukenlaan 12, Antwerpen)

Tenzij anders vermeld, melden wandelaars  
zich gewoon aan op de vertrekplaats  
van de respectievelijke wandeling en is  
inschrijven niet verplicht. Voor meer info:  
**vmpa-antwerpen-centrum@vmpa-vzw.be**  
of via 0470-13 60 24.



# VITIS

eten + drinken

open

woe-don --- 1600u

vrij-zat-zon --- 1130u

wij proberen zoveel mogelijk  
met lokale producten te werken

allergenen --- vraag info aan de bar

reservaties --- 0490434346

www.vitis-eten-en-drinken.be

Generaal Drubbelstraat 128, Berchem



# JOUW TERREINWAGEN VOOR RITJES IN DE NATUUR

Wij zijn jouw fietswinkels in Antwerpen, Berchem, Edegem en (vanaf zomer 2023) Schoten. Met welke fiets trek jij de natuur in: de stadsfiets, e-bike, reisfiets, gravelbike, racefiets, bakfiets of vouwfiets? We helpen je kiezen.



Voor elke verkochte fiets planten wij, samen met Go Forest, één boom. Dit komt neer op circa 3.500 bomen per jaar! Waarom wij dit doen lees je op [fietsendegeus.be/go-forest](https://fietsendegeus.be/go-forest).



ONTDEK ONS GAMMA  
EN ALLE FILIALEN OP  
[FIETSENDEGEUS.BE](https://fietsendegeus.be)

### Voor wie het zou vergeten zijn: hernieuw je lidmaatschap!

Help ons om ook in 2023 de natuur in onze stad te beschermen en uit te breiden. Schrijf je lidgeld (€38 voor het hele gezin) over op rekeningnummer BE17 2300 0442 3321 van Natuurpunt, met vermelding van je naam, lidnummer en adres.

Alvast hartelijk bedankt!

Het vrijwilligersteam van Natuurpunt Antwerpen Stad

# Activiteitenkalender

juni 2023 – augustus 2023

## Juni 2023

### 1 Lezing over 'Wilde bijen'

Presentatie: Jos Daniëls en Freddy Hordies  
In 't Oud Kapelleke, Ferdinand Coosemansstraat 127, 2600 Berchem, om 20u00  
Prijs: € 5

Inschrijven via [NASeducatie@telenet.be](mailto:NASeducatie@telenet.be)

### 4 Insectensafari in de Wolvenberg

Afspraak: Wolvenberg, hoek Posthofbrug – Binnensingel  
Van 10u00 tot 12u00  
Inschrijven via: [gerd.dossche@skynet.be](mailto:gerd.dossche@skynet.be)  
Meer info op: <https://www.natuurpuntantwerpenstad.be/events/>

### 5 Cursus 'Natuurfotografie voor groentjes' Lessen:

5 juni van 19u30 tot 21u30  
12 juni van 19u30 tot 21u30  
19 juni: praktijkles op de Brilschans  
26 juni van 19u30 tot 21u30

In 't Oud Kapelleke, Ferdinand Coosemansstraat 127, 2600 Berchem  
Prijs: € 60. Max 20 deelnemers.

Inschrijven via [NASeducatie@telenet.be](mailto:NASeducatie@telenet.be)

### 13 Lezing over 'Biodiversiteit'

door Benno Geertsma  
In 't Oud Kapelleke, Ferdinand Coosemansstraat 127, 2600 Berchem om 19u30.

Inschrijven via: [NASeducatie@telenet.be](mailto:NASeducatie@telenet.be)

### 17 FONAS – Floristisch onderzoek/ Monitoring planten

Wolvenberg, algemene wandeling en tellen orchideeën  
Afspraak om 13u30, rode container, Posthofbrug, Binnensingel  
Meer info via: [derycke.joris@gmail.com](mailto:derycke.joris@gmail.com)

## Juli 2023

### 2 Gierzwaluwwandeling

Inschrijven verplicht en meer info via:  
Johan Kempeneers: [jupeke@hotmail.com](mailto:jupeke@hotmail.com)

## Augustus 2023

### 26 Nacht van de vleermuis

Van 19u30 tot 22u00  
Boelaer Zomer Bar, Te Boelaerpark, 2140 Borgerhout  
Meer info: <https://www.natuurpunt.be/agenda/nacht-van-de-vleermuis-het-te-boelaerpark-61990>

### 27 Spinnenwandeling - gids Koen Van Keer

Afspraak aan de Wolvenbergcontainer (hoek Posthofbrug - Singel)  
Van 10u00 tot 11u30  
Inschrijven verplicht via:  
[NASeducatie@telenet.be](mailto:NASeducatie@telenet.be)  
Max. 20 personen

## DE STADSMUS

Vogeltellingen (iedere eerste zondag van de maand behalve juli en augustus)

### 4 juni 2023

Groene plekken in de stad – afspraak poortgebouw Groen Kwartier (Lange Leemstraat) om 8u30  
Inschrijven wenselijk via: [vogelwerkgroep@natuurpuntantwerpenstad.be](mailto:vogelwerkgroep@natuurpuntantwerpenstad.be)

## BEHEER WOLVENBERG

**Opgelet!** Aanpassing beheerdagen vanaf 2023:

In juni tweewekelijkse afwisseling tussen zondagvoormiddag van 9u30 tot 12u (4 en 18 juni) en dinsdagnamiddag van 13u30 tot 16u (13 en 27 juni).  
In juli en augustus elke zondagvoormiddag, niet op dinsdag.

Meer info en beheerdata op:

<https://www.natuurpuntantwerpenstad.be/nieuws/nieuwe-beheerdagen-in-de-wolvenberg-vanaf-2023/>

**Afspraak:** container hoek Posthofbrug – Singel Stevig schoeisel en kledij die tegen een stootje kan.  
Werkhandschoenen krijg je ter plekke.

## ZWERFVUILACTIE

Iedere laatste zondag van de maand behalve december

(25 juni 2023 – 30 juli 2023 – 27 augustus 2023)

Van 14 uur tot 16 uur – parking Antwerps Zeilcentrum Noordkasteel, Oosterweelsteenweg 1 te Antwerpen  
Meer info op: <https://www.natuurpuntantwerpenstad.be/events/zwerfvuilactie-59/>